

CUPRINS

Prefață	7
INTRODUCERE	13
CADRUL CONCEPTUAL	15
Definirea conceptelor operaționale.....	15
Teze și ipoteze	18
ELEMENTE DE STRUCTURĂ	21
GLOSAR DE CONCEPTE UZUALE	28
PARTEA I	
REPREZENTARE IDENTITARĂ FEMININĂ ÎN CULTURA ROMÂNĂ:	
TREI GRILE DE INTERPRETARE	31
INTRODUCERE	33
CAPITOLUL I	
AL DOILEA PERSONAJ: GEN PROXIM ȘI DIFERENȚĂ SPECIFICĂ ÎN	
ROMANUL ROMÂNESC INTERBELIC	35
1.1. <i>Personajul feminin: o abordare a stărilor de femeie</i>	<i>35</i>
1.1.1 O abordare psihologică	35
1.1.2. O abordare mitologică	37
1.2. <i>Introducere în abordarea stărilor de femeie în romanul românesc interbelic.....</i>	<i>42</i>
1.2.1. Perspectiva arhetipală	44
1.2.2. Perspectiva psiho-socială.....	55
CAPITOLUL II	
FEMEIA-OBIECT: REPREZENTĂRI ALE FEMINITĂȚII ÎN CULTURA	
DE MASĂ.....	65
2.1. <i>Mesajul mediatic și dimensiunea de gen</i>	<i>65</i>
2.2. <i>Tipuri identitare feminine în mass-media românească</i>	<i>75</i>
2.3. <i>Mize și instituții implicate în gestionarea dimensiunii mediaticice de gen.....</i>	<i>84</i>
CAPITOLUL III	
FEMEIA-REALITATE: PUTERE ȘI REPREZENTARE ÎN SPAȚIUL	
SOCIAL.....	93
3.1. <i>Puterea și dimensiunea de gen. Elemente generale</i>	<i>93</i>
3.2. <i>Tipuri identitare feminine în spațiul social. Feminismul.....</i>	<i>99</i>
3.3. <i>Mize și instituții implicate în gestionarea relației putere - gen în spațiul</i>	
<i>social.....</i>	<i>111</i>

PARTEA a II-a	
„SURSELE” UNEI REPREZENTĂRI IDENTITARE FEMININE ALTERATE ÎN CULTURA ROMÂNĂ CONTEMPORANĂ.....	119
INTRODUCERE	123
CAPITOLUL IV	
VIOLENȚA FIZICĂ ȘI VIOLENȚA SIMBOLICĂ.....	125
4.1. <i>Violența domestică în spațiul românesc</i>	125
4.2. <i>Identificare și reinventare ca efecte ale victimizării</i>	129
CAPITOLUL V	
AVORTUL: DE LA ABANDONUL FIZIC LA ABANDONUL PSIHOLAGIC	137
5.1. <i>Abandonul ca efect al politicilor pronataliste în perioada ceaușistă.....</i>	137
5.2. <i>Abandonul în societatea postdecembristă; abandonul copiilor ca efect pervers al migrației.....</i>	144
CAPITOLUL VI	
CONCUBINAJUL: DE LA ALIANȚA MATRIMONIALĂ LA ALIANȚA SIMBOLICĂ.....	151
6.1. <i>Căsătoria și concubinajul: istoric și repere teoretice</i>	153
6.2. <i>Concubinajul în România: tendințele demografice, atitudini și valori</i>	162
CAPITOLUL VII	
PROSTITUȚIA: TRANZIȚIA DE LA SPAȚIUL REAL LA SPAȚIUL VIRTUAL.....	179
7.1. <i>Prostituția: delimitare, sociologie și efecte.....</i>	181
7.2. <i>Pornografia: erotism, sexualitate și dependență.....</i>	188
CONCLUZII	199
BIBLIOGRAFIE	221

Prefață

Lucrarea de față reține atenția și se remarcă, încă din primele pagini, printr-un plan ideatic vast și coerent, care acoperă o problematică ce se dovedește a fi actuală, având consecințe concrete asupra percepției societății românești. Acest fapt justifică și motivează temeinic necesitatea și utilitatea dezvoltării temei, astfel încât atât teoreticienii, cât și decidenții domeniului să poată beneficia, în egală măsură, de o substanțială sursă de informare, dar și de sugestii practice în ceea ce privește elaborarea politicilor publice.

De altfel, lucrarea nu se limitează la o abordare teoretică, întrucât își propune să pornească de la o analiză complexă a particularităților rolurilor de gen și a reprezentării identitare feminine în cultura română, însă cu intenția clară de a identifica unele repere fundamentale, în vederea formulării de politici publice. Abordarea analitică se finalizează, astfel, cu soluții practice, încadrându-se între puținele cercetări care pot servi ca reper decidenților din sfera instituțională și din societatea civilă și demonstrând necesitatea elaborării unor astfel de materiale, care să diminueze distanțele dintre lumea academică și mediul instituțional românesc. Parcursul biografic al autoarei pare a-i fi servit în realizarea acestei duble focalizări. Exegeza și finalitatea practică se împletesc permanent în atingerea celor trei obiective pe care și le-a propus: analiza reprezentării identitare feminine în cultura română și identificarea particularităților rolurilor de gen, definirea și analiza reperelor unei reprezentări identitare feminine alterate și identificarea unor instrumente care să ajute femeile să conștientizeze și să depășească statutul de victimă, găsind repere care să vizeze emanciparea mentalului feminin.

Din punct de vedere metodologic, autoarea pune la dispoziție instrumentele de lucru și cadrul conceptual, listând, încă din prima parte a lucrării, conceptele operaționale; între acestea, conceptul de cultură este abordat prin interdeterminarea structurilor sociale iar conceptul de identitate prin relativizarea dictată de autopercepție, reprezentare și desemnare. Mecanismele construcției identității feminine apar ca fiind mult mai complexe, fiind supuse procesului de transformare prin detașare și de identificare cu prototipul matern.

Autoarea apelează la tipologia identificată de Gilles Lipovetsky și la cele trei paradigme asociate valorilor feminismului, paradigma egalității, a diferenței și cea deconstructivistă, și le aplică meticolos în scanarea realităților societății românești. Literatura, respectiv romanul interbelic, mass media actuală și mediul social-instituțional sunt cele trei grile de interpretare folosite pentru analiza celor „trei femei”. Rezultatele sunt: o reprezentare idealizată în spațiul romanului, care reflectă cel mai bine societatea interbelică, reprezentarea mediată de către mijloacele de reprezentare în masă și imaginea reală din spațiul social actual.

În cele trei abordări, se insistă pe interiorizarea ipostazei de victimă, amplificată de mass media și de propagarea stereotipurilor de gen în spațiul social. Analiza demonstrează cum această alterare a reprezentării identitare feminine în cultura română contemporană duce la o amplificare a manifestărilor cu caracter violent sau deviant în societatea românească.

Partea a doua a lucrării, constituită pe patru capitole, dezvoltă câteva nuclee societale în care se manifestă condiția de victimă a femeii: violența în familie, avortul, concubinajul și prostituția. Toate cele patru nuclee analizate sistematic în planul realității imediate, sunt extrapolate la spațiul simbolic, realizându-se valoroase considerații de ordin generalizator: violența simbolică, abandonul maternal, alianța simbolică și pornografia.

În felul acesta, se realizează o corespondență antitetică între cele două părți ale lucrării, prima evidențiind raportarea femeii la putere în spațiul social, cea de-a doua, sursele unei reprezentări identitare feminine alterate, în contextul violenței directe, al violenței structurale și al violenței culturale.

Propunerile concrete de mecanisme care să diminueze efectele alterării, prin dezvoltarea unor politici publice sau programe ale societății civile, precum și sugestiile legislative, transformă lucrarea în instrument de utilitate imediată, la îndemâna decidenților.

Un merit aparte al lucrării îl constituie contextualizarea influențelor sistemelor sociale, culturale, organizaționale, instituționale sau educaționale asupra modelelor de rol, a normelor și a definirii rolurilor sociale de gen, așa încât se poate sesiza cum comportamentul social diferențiat în funcție de gen ajunge să structureze și să dinamizeze sistemele sociale care l-au construit.

Abordarea analitică din prima parte a lucrării, urmărind treptele ancorării în real, de la idealizarea romanescă, la reprezentarea mediată și la concretizarea socială, este completată, în partea a doua de o riguroasă radiografiere psihosociologică, cu rezultate în planul reprezentării instituționale, cu implicații de ordin legislativ și moral.

Poziționarea dezavantajată dictată de limitările societății patriarhale pare a fi potențată de autopoziționarea dezavantajoasă, determinată de încorsetări pe care femeia și le aduce singură, în inerția sistemului valoric referențial al societății care o desemnează. Asimilarea desemnării ca victimă echivalează cu o piedică autoimpusă, ceea ce face ca, de multe ori, patriarhatul din mintea femeilor să fie mai distructiv decât patriarhatul din mintea bărbaților.

Apreciez demersul metodologic, teoretic și analitic al autoarei ca fiind convingător atât prin abordările conceptuale, cât și prin deschiderile aplicative.

Prof. univ. dr. Gheorghe Ceaușu,
Universitatea Națională de Artă Teatrală și Cinematografică

"When God created man and woman, he was thinking, 'Who shall I give the power to, to give birth to the next human being?' And God chose woman. And this is the big evidence that women are powerful."

„Când Dumnezeu a creat bărbatul și femeia, el s-a tot gândit:” Cui să-i dau puterea, așa încât să fie în stare să dea naștere unei alte ființe umane?” Și Dumnezeu a ales femeia. Aceasta este dovada că femeile sunt puternice. ”

Malala Yousafzai¹

¹ Malala Yousafzai, activistă pakistaneză, militând pentru drepturile femeilor, mai ales pentru dreptul fetelor și femeilor de a avea acces la educație. Este cea mai tânără laureată a premiului Nobel (la 16 ani).

INTRODUCERE

Inegalitatea de gen a dominat de-a lungul istoriei și domină încă diverse domenii ale vieții sociale și private. Chiar dacă femeia a obținut ceea ce a fost mai greu - accesul la educație, dreptul la vot, accesul în diverse profesii și meserii - rămân de înfruntat concepțiile tradiționale, anacronice, stereotipe și sexiste la adresa reprezentantelor celui „de-al doilea sex”, concepții care au eșuat în încercarea de a se schimba în același ritm alert în care a început să se producă manifestarea lor în spațiul public.

În fapt, femeile au fost percepute într-o perspectivă preponderent negativă încă din cele mai îndepărtate timpuri. Sprijinindu-se pe o serie de prejudecăți masculine legate de caracterul inferior al femeii, filosofii antici au stabilit norme superioare, sau, mai degrabă, au atribuit masculinității calități superioare, pornind de la ideea corporalității bărbătești ca simbol și apanaj al puterii.

„...nu trebuie uitat că Grecia este o societate de bărbați al căror misoginism se exercită împotriva gineceilor (n.n. apartamente rezervate femeilor în casele antice grecești) încă de la începutul democrației ateniene (secolul VI î.Hr.), cu o violență ale cărei urme le aflăm în Epistolele Sfântului Pavel și în predicile Părinților Bisericii.”¹

De la o abordare antică, orientată în principal asupra semnificațiilor „corporale”, scrierile filosofice medievale s-au axat nu numai pe autentificarea postulatelor filosofilor din Antichitate, ci, mai mult chiar, pe explorarea, evidențierea și amplificarea defectelor femeii, conflictul între sexe culminând cu cea mai gravă eugenie pe criterii de sex din istoria omenirii. Totuși, depopularea, datorată bolilor Evului Mediu, a reorientat perspectivele legate de femeie, limitând însă importanța feminității la maternitate și considerând-o, din perspectivă utilitară, inferioară și subordonată principiului masculin, care-și delegă funcția de autoritate supremă atât în spațiul public, cât și în cel familial.

¹ Dominique Paquet, *Frumusețea – o istorie a eternului feminin*, Editura Univers, 2007, p. 18-19.

Epoca modernă marchează, într-o primă fază, o reîntoarcere la corporalitate, conectând, în același timp, problematica femininului la nașterea și evoluția statului. Conexiunea cu statul a avut implicit valențe negative, considerându-se că funcțiile femeilor în interiorul sistemului trebuie să rămână strict procreative, pentru că, dacă ar ajunge să guverneze, ele ar atrage ruina statului. Trecerea femeii în plan secund, ca element al dezbaterii generale asupra opoziției între corp și suflet, rațiune și pasiune, s-a concretizat ulterior în explicația antropologică a dezordinii civile inerente în prezența puterii feminine, care trebuie neutralizată prin puterea mariajului, un mijloc la îndemână de a o ține ulterior în interiorul căminului.

Discursul modern este marcat de repere relativ disjuncte: femeile sunt vinovate că acceptă dominația bărbaților², emanciparea femeii este o prostie masculină³ sau destinul femeii este marcat de descoperirea lipsei penisului și de sentimentul castrării⁴, culminând cu o îngăduință socio-culturală ierarhică, respectiv ideea că femeile se pot integra în cultura masculină, chiar dacă nu există încă o cultură feminină obiectivă⁵. Dezvoltându-se în acești parametri, acest tip de discurs va conduce la o latură mai elevată și mai rațională asupra rolurilor de gen: nu se mai vorbește despre femeie ca despre o subspecie a omului-bărbat, dar persistă ideea apropierei femeii de natură și a subordonării ei, tocmai prin puterea civilizatoare a bărbatului de a desăvârși sau de a guverna ceea ce natura a lăsat în stare brută.

Secolul XX este cel în care emanciparea femeilor înregistrează un progres notabil dar, deși s-au făcut pași importanți în înlăturarea inegalității de gen, nu s-a ajuns la capătul drumului, în ceea ce privește eliminarea acesteia din societate. Cu atât mai mult, dacă ne referim la inegalitatea de gen în societatea românească, aceasta nu numai că există transversal pe toate palierele societății, dar este întreținută chiar de la nivelele cele mai înalte ale organizării politice, fiind propagată în masă, deopotrivă de bărbați și de femei, la nivel de subconștient colectiv.

Aceste aspecte subliniază necesitatea unei analize cuprinzătoare a particularităților rolurilor de gen în societatea românească modernă, precum și a „surselor” unei reprezentări identitare feminine alterate în cultura română contemporană.

² Mary Wollstonecraft, *A Vindication of the Rights of Woman*, Boston: Peter Edes, 1792, p. 6

³ Friedrich Nietzsche, *Dincolo de bine și de rău*, Editura Humanitas, București, 1992, p. 215

⁴ Anthony Storr, *Freud*, Editura Humanitas, București, 1998, p. 39-41

⁵ David Frisby, *Georg Simmel*, Routledge, London, 2002, p. 34

CADRUL CONCEPTUAL

Prezenta lucrare are drept **scop** analiza complexă a particularităților rolurilor de gen și a reprezentării identitare feminine în cultura română și definirea unor repere pentru formularea de politici publice, care să vizeze emanciparea mentalului feminin.

Pentru îndeplinirea acestui scop, am stabilit trei **obiective** fundamentale:

- analiza reprezentării identitare feminine în cultura română și, implicit, determinarea particularităților rolurilor de gen în societatea românească, utilizând trei grile de interpretare: romanul interbelic, mass-media și realitatea socială contemporană;
- definirea și analiza reperelor unei reprezentări identitare feminine alterate în cultura română contemporană (violența, avortul concubinajul și prostituția);
- identificarea unor instrumente fundamentale în definirea identitară feminină, indispensabile în formularea unor repere care să vizeze emanciparea mentalului feminin în parametrii spațiului socio-cultural românesc, construit pe ipostaza de victimă.

Definirea conceptelor operaționale

În vederea unei bune înțelegeri a accepțiunilor terminologice folosite pe parcursul lucrării, se impune definirea a două concepte fundamentale: **cultură** (națională) și **identitate / reprezentare** (identitară).

În conștiința comună, cuvântul **cultură** sugerează, în principal, o formă de artă. Totuși, având în vedere că prima definiție riguroasă¹ desemna cultura drept „*complexul care include cunoașterea, credința, arta, moravurile, legea, obiceiurile și orice alte capacități și deprinderi dobândite de om ca membru al societății*”, iar alte definiții se construiesc în jurul ideii de cultură ca „*ereditate*”

¹ Edward B. Tylor, *Primitive culture*, London: J. Murray, 1871, p. 120.

socială a membrilor unei societăți”², conceptul a căpătat valențe mult mai extinse decât cele imediate.

Numărul mare de definiții ale culturii - de la cele 164 de definiții ale culturii³, înregistrate de către sociologii americani A.L. Kroeber și Clyde Kluckhohn⁴, în urma consultării mai multor lucrări de specialitate, la cele 250 de definiții identificate de sociologul francez Abraham Moles, care ajunge să vadă în cultură o „*sumă a probabilităților de asocieri de tot felul care există între elementele de cunoaștere*”⁵ - face dificilă o abordare cuprinzătoare a caracteristicilor conceptului. Complexitatea este cu atât mai mare cu cât „*cultura, în sensul larg al unui mediu, rezultă din activitatea indivizilor creatori care trăiesc în acest mediu, modalitățile de creație ale acestora fiind condiționate de conceptele, cuvintele și formele pe care le primesc din anturajul lor.*”⁶

Totuși, există o trăsătură distinctă, în măsură să sprijine demersul analitic al abordării din lucrarea de față. Cultura „*nu este o forță abstractă care plutește în spațiu și se așază asupra noastră – deși, date fiind modurile subliminale în care ne influențează, poate fi percepută ca o entitate atotprezentă, fără trup. De fapt, cultura este mediată de o structură socială. Cultura se naște dintr-o rețea de relații sociale care implică alți oameni: grupuri primare, precum familia, colegii și alte asociații informale, în cadrul comunității sau, din ce în ce mai mult, din instituții mult mai articulate formal și cu fundamente legale, cum ar fi școlile, media, bisericile, agențiile guvernamentale, corporațiile și armata.*”⁷

Pornind de la această definiție și evidențiind astfel necesitatea conectării conceptului de cultură la spațiul social, se pot crea premisele realizării unei „radiografii” mult mai pertinente a reprezentării identitare feminine în societatea românească contemporană.

Totodată, analiza are în vedere o raportare la cultură tocmai prin prisma

² Ralph Linton, *Fundamentul cultural al personalității*, București, Editura Științifică, 1968, p. 72.

³ Alfred Kroeber, *The nature of culture*, Chicago: University of Chicago Press, 1952, p. 132

⁴ Clyde Kluckhohn, Alfred Kroeber, *A Critical Review of Concepts and Definitions*, Peabody Museum, Cambridge, MA, 1952

⁵ Abraham Moles, *Sociodinamica culturii*, Editura Științifică, 1974, p. 6

⁶ *Ibidem*, p. 98.

⁷ Christian Parenti, *Reflections on the Politics of Culture*, Monthly Review, Volume 50, Issue 09, February 1999, <http://monthlyreview.org/1999/02/01/reflections-on-the-politics-of-culture>: “*is not an abstract force that floats around in space and settles upon us - though give n the seemingly subliminal ways it influences us, it can feel like a disembodied, ubiquitous entity. In fact, culture is mediated through a social structure. We get our culture from a network of social relations involving other people: primary groups such as family, peers, and other informal associations within the community or, as is increasingly the case, from more formally articulated and legally chartered institutions such as schools, media, churches, government agencies, corporations, and the military.*”